

TAŞLICALI YAHYA'NIN GENCİNE-İ RÂZ MESNEVİSİNDE BİR NASRETTİN HOCA FIKRASI¹

Bekir ÇINAR*

ÖZET

Bu çalışma Taşlıcalı Yahya'nın Gencine-i Râz mesnevîsindeki bir bölüm üzerinedir. Bu çalışmada öncelikle şairin kısaca hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. Daha sonra eserin şekil ve muhtevası hakkında kısa bilgiler verilmiş, çalışmamıza esas teşkil eden ilgili bölüm muhteva bakımından incelenmiştir.

Mesnevîlerinde yüksek kültür, tasavvuf, hikmet ve tefekkür yüklü olan Yahya Bey'in, bu eserinde yer yer çok sade ve halk diline yakın Türkçe kullandığı, mahalli çizgilere fazlaca yer verdiği görülmüştür. XVI. yüzyılın Fuzûlî'den sonra en kudretli mesnevî şairi olarak telâkki edebileceğimiz Yahya Bey'in, Necâfî ile birlikte yerleşme akımının çekirdeğini attığı söylenebilir.

Taşlıcalı Yahya'nın sadece Gencine-i Râz mesnevîsindeki bu makale ve hikaye bile bize, bu yüzyılda Divan şiirinin hangi noktalara kadar yükseldiğini ve Nasrettin Hoca'nın yüzyılın en usta mesnevîcileri üzerinde etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler:*Taşlıcalı Yahya, Gencine-i Râz, mesnevî, Nasrettin Hoca, klasik Türk edebiyatı.*

A NASRETTİN HOCA STORY IN TAŞLICALI YAHYA'S GENCİNE-İ RÂZ MESNEVİ

ABSTRACT

This study is on a section in Taşlıcalı Yahya's Gencine-i Râz mesnevi. In this study, first of all, the life and works of the poet are introduced. Then, brief information about the form and content of the work, and the section which forms a base to our study is studied from the content point of view.

It is seen that Yahya Bey, whose mesnevi are full of high culture, Islamic mysticism, wisdom and philosophical thinking has partially used a very simple Turkish which is close to the nation's language, and has given excessive place to local issues. It can be said that Yahya Bey, whom we can consider as the most powerful mesnevi poet of XVIth century after Fuzûlî, has laid the foundation of localitation trend to petler with Necâfî.

Even only this article and story in Taşlıcalı Yahya's Gencine-i Râz mesnevi are significant in terms of showing the effect of Nasrettin Hoca on the most skilled mesnevi authors to which level Divan poetry reached in this century

Key words: Taşlıcalı Yahya, Gencine-i Râz, mesnevî, Nasrettin Hoca, classical Turkish literature

XVI. yüzyılın en muvaffak mesnevî sanatkârı, aynı zamanda devrin birinci sınıf divan şairleri arasında bulunan Taşlıcalı Yahya Bey, Taşlıca'da doğmuştur. Arnavutluk'un Dukakin ailesindedir. Henüz delikanlılık çağında iken bir devşirme çocuğu olarak İstanbul'a getirilmiş, yeniçeri ocağında tahsil ve terbiye görmüş, sonra askerlik mesleğinde ilerleyerek Yayabaşı rütbesine kadar yükselmiştir. Kemal Paşa-zâde, Kadri Efendi ve Fenarizâde Muhiddin Çelebi'den ders almış, Anadolu ve Rumeli'de seferden sefere koşmuştur.”²

Mehmet Çavuşoğlu, Yahya Bey'in Arnavud asıllı olmasından dolayı “sengistân” (taşlı yerden, taşlıktan) dan koptuğunu söylemesine kinâye olarak

¹ Bu çalışmadaki bilgilerin bir kısmı; Bekir Çınar, *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995. isimli çalışmamızdan alınmıştır.

*Yrd. Doç., Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi NİĞDE E-Mail: bcinar67@gmail.com

² *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, C.IV, s. 22, İstanbul 1986.

Muallim Nâci'nin Esâmî'sinden itibâren bugüne kadar "Taşlıcalı" diye anıldığını bildirmektedir.³

Latîfî, Taşlıcalı Yahya Bey ve eserleri için; O'nun İstanbullu hizmete hazır bir sipahi olup, sözlerinin ilâhî olduğunu belirtmektedir. O'nun yaşadığı dönem şairlerinin seçkinlerinden ve şöhretli kişilerin imtiyazlılarından olduğunu belirttikten sonra; güzel mesnevîleri, muhayyel ve usta işi manevî beyitlerinin bulunduğunu bildirmektedir. Latîfî Tezkiresinde, Gencine-i Râz ve Nâz-ı Niyâz'ının nasihat telkin eden öğretici eserler olduğunu ve şiirlerinin hayli tasalı olduğunu vurgulamaktadır. Latîfî Tezkiresi'ndeki bilgiler şöyledir:

"Şehr-i İstanbuldan atabe-i aliyye bendelerinden hizmet-güzâr ve dilâver sipâhî vaz'ı sipâhî ve kelimâtı ilâhîdir. Şuarâ-ı asrun mümtâzlarından ve ehl-i iştihârun sahib-i imtiyâzlarundandır. İrâd-ı nazma şânında kudret ve tasarruf-ı zihninde cevdet var idi. Hâssa mesneviyâtından zebân-ı Türkîde cevâb-ı Hamsesi belki seb'âsı vardır. Tarîka-ı mevâizde hod Gencine-i Râzı ve Nâz u Niyâzı bi't-tamâm mukakkikâne vâki olmuştur. Ve eş'ârı hayli derd-mendânedir."⁴

Ahdî Gülşen-i Şu'arâ'sında; Yahya Bey'in gereği gibi dil bildiğini, hamse sahibi olduğunu, mesnevîde ona benzer birinin bulunmadığını, garip hikâyeler yazdığını, gazellerinin ise âşıkane ve rindâne olduğunu bildirmektedir.⁵

Taşlıcalı Yahya yazdığı şiirlerle önce sadrazam Rüstem Paşa'nın sonra Kanuni'nin teveccühünü kazanmış, Sultan Süleyman'ın savaşlarında bulunmuş, daha sonra evkaf mütevellisi olarak İstanbul'da ikbâle nail olmuştur.⁶

Yahya Bey ve eserleri, orijinal karakterleri ve bilhassa Hayâlî Bey ile sürtüşmeleri dolayısıyla devrinde çok ilgi görmüş, edebiyat çevrelerinde adı daima anılmış bir şairdir.⁷ Yahya Bey Türkçeyi çok iyi öğrenmiş, aslen Arnavut olduğu halde bilhassa İstanbul Türkçesinin kudretli şairi olmuştur. Fakat onun ne bu benimsediği dil, ne Müslüman oluşu, ne de Osmanlı topluluğu içinde elde ettiği zengin kültür, gördüğü itibar ve yükseldiği mevkiiler, bu şaire Arnavut aslını unutturamamıştır.⁸ Gencine-i Râz Mesnevîsi'nde;

*Arnavud aslı olupdur aslım
Kılıç ile dirilüpdür neslim* (369)

diye övünmesi bundandır. Ayrıca Gülşen-i Envârı'nda buna binaen:

*Arnavudun hâsları yegleri
Nesl-i kadîmün Dukakin begleri*
demiştir.⁹

Yahya Bey kuvvetli bir Divan şairi olmakla beraber, O'nun Türk Edebiyatı'ndaki asıl yeri, mesnevî sahasındaki üstatlığı dolayısıyladır. Şairin mühim bir meziyeti de yalnız mesnevîlerinde değil, kaside ve gazel vadisindeki şiirlerinde de sade ve temiz bir dil kullanmış olmasıdır. Gelibolulu Âlî, Yahya Bey'i; "zebân-ı vukû'a meyyâl gazelde ve mesnevîde sâhib-hâl bir şâir-i ehl-i kemâl idi. Feammâ gizli genc gibi pûşîde idi"¹⁰ sözleriyle; O'nun gazel ve mesnevîde hâl sahibi kâmil bir şair olduğunu fakat gizli hazine gibi örtüldüğünü belirtmektedir.

³ Mehmet Çavuşoğlu, "Yahya Bey", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., C.XII/2, s. 343, İstanbul 1974.

⁴ Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ İnceleme Metin*, AKMB Yay. s. 578, Ankara 2000.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., ss. 593-594, Ankara 2005.

⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, ME Bas., C.I., s. 598, İstanbul 1974.

⁷ Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey, Divân Tenkitli Basım*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., s. IX, İstanbul 1977.

⁸ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.*, C.I., s. 598.

⁹ Mustafa İsen, *Kühü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, AKM Yay., s. 286, Ankara 1994.

¹⁰ Mustafa İsen, *a.g.e.*, 1994, s. 287.

Yahya Bey hamse sahibi bir şairdir. Türk Edebiyatı'nda hamse sahibi şairler az değildir. Fakat Yahya Bey gibi beş mesnevînin her birini bir değer halinde ortaya koymak her mesnevî yazanın başarısı olmamıştır".¹¹

Hamsesinde kullandığı ifadeler O'nun korkusuz ve atılgan bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. O'nun dili sade ve üslûbu akıcıdır. Türkçenin inceliklerini şiirle bütünleştirme gayreti, O'nun askerlik mesleğinden olması ve her sınıftan insanla temasa gelmiş olmasındandır.¹²

Gelibolulu Âlî, Yahya Bey'in seksen yaşlarında vefat ettiğini ve mezarının İzvornik kasabasında olduğunu bildirmektedir.¹³

Taşlıcalı Yahya'nın, Dîvân, Kitâb-ı Usûl, Gencîne-i Râz, Şâh u Gedâ, Yusuf u Züleyha, Gülşen-i Envâr adlı eserleri vardır. Bunlardan *Gencîne-i Râz* mesnevisini şair, Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*, Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr* mesnevîleri ve Sâdî'nin *Gülistân* ve *Bostân*'ı gibi ahlâkî ve dinî hikayelerden teşekkül eden bu eserini Hz. Peygamber'i rüyâsında görmesi üzerine yazdığını söylemektedir.¹⁴ Eser hamse içinde telif tarihi taşıyan tek mesnevîdir. Agâh Sırrı Levent¹⁵, bu eseri şairin birinci mesnevîsi olduğunu belirtmektedir. Taşlıcalı Yahya'nın Gencîne-i Râz'ı, Atâyi'nin Sohbetü'l-Esmâr'ı gibi Câmî'nin Sohbetü'l -Ebrâr'ına nazîredir.

I. GENCİNE-İ RÂZ'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

I.1 Şekil Özellikleri

Gencîne-i Râz mesnevîsi klasik mesnevî geleneğine uygun olarak yazılmış; manzum bir dîbâce, tevhd, münacât, na't, mirâciye, medh-i çihâr-yâr-ı güzîn, Süleyman Han'a övgü, sebab-i telif bölümlerinden oluşmuş, sonra metin kısmına geçilmiştir. Metin kısmı 40 *makaleden* oluşmaktadır. Genellikle makalelerden sonra "*hikâyet*" başlıklı bir manzume gelmektedir. Eserin tamamında Hikâyet başlıklı manzume sayısı 31'dir. Bazen makalelerden sonra birden fazla hikaye de anlatılmış, bazen de bazı makalelerle ilgili hikaye anlatılmamıştır. Nazmedilen bu hikayeler makale başlığı ile alâkalıdır.

Eser *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni ile yazılmıştır. Eserin tamamı 3051 beyitten oluşmaktadır. Metin kısmı 513'üncü beyitten başlar ve 2533 beyittir. "Şairin hamsesindeki bu eseri (خاموش) (Hâmûş) telif raihini taşımakta, bu tarih ise (1540/1541)'e tekabül etmektedir."¹⁶ Bu çalışmadaki 29. Makale başlıklı manzume 26 beyitten, bu makale ile alâkalı olan Nasrettin Hoca'nın bir hikâyesinin nazmedildiği Hikâyet başlıklı manzume ise; 32 beyitten müteşekkildir.

I.2 Dil ve Muhteva Özellikleri

Bir çok dinî hikayeyi ihtiva eden Gencîne-i Râz yer yer hayli sade ve halk diline yakın bir lisanla yazılmıştır. Makaleler; aşktan, namazdan gizli zikirten, mecaz yoluyla hakikati aramadan, şeytandan, tevâzûdan, ilimden; tembellik, kanaat, sabır, edep ve haya, gönül kırmak, rüşvet almak vb. mevzulardan; bu arada cömertlikten, şiirden, cennet ve cehennemden bahsetmektedir. Her mevzuya bir makale ayrılmış olup¹⁷, tamamen öğretici bir eserdir.¹⁸

Gencîne-i Râz, yer yer çok sade ve halk diline yakın bir lisanla yazılmıştır. Bu başarının altında Yahya Bey'in İstanbul Türkçesini çok iyi öğrenmesi,

¹¹ Nihat Sami BANARLI, *a.g.e.*, C.I. , ss. 598-599.

¹² Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.e.*, 1974, s. 345.

¹³ İsen, Mustafa, *a.g.e.*, 1994, s. 287.

¹⁴ Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.e.*, 1974, s. 346.

¹⁵ Agâh Sırrı LEVENT, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁶ Mehmet Çavuşoğlu, *a.g.e.*, 1974, s. 346.

¹⁷ Nihat Sami Banarlı, *a.g.e.*, C.I. , s. 600.

¹⁸ Latîfî, *Latîfî Tezkiresi*, haz. Mustafa İsen, KB Yay., Ankara 1990, s. 483.

Osmanlı Devleti içinde elde ettiği zengin kültürü vardır. Yahya Bey, mesnevîlerde olduğu kadar, gazel ve kasidelerinde de “mahallî” çizgilere fazlaca yer vermiştir.¹⁹ Taşlıcalı Yahya'nın dili, devrin şiir anlayışındaki mükemmelliğe ulaşan söyleyiş tarzına uygundur. Eski Anadolu Türkçesinin bütün ses bilgisi, yapı bilgisi ve sözdizimi özelliklerini taşımaktadır.

Devrin Fuzûlî'den sonra en kudretli mesnevî şairi olarak telakki edebileceğimiz Yahya Bey'in, deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanışı, yerleşme akımının Necâtî ile birlikte çekirdeğini attığı söylenebilir. Mesnevîlerinde yüksek kültür, tasavvuf, hikmet ve tefekkür yüklü olan Yahya Bey, yer yer çok sade Türkçe kullanmıştır. O Divan'ındaki şiirlerinde kullandığı atasözü, deyim ve halk söyleyişleri ile yerli çizgilere eğilmiş, mesnevîlerinde ise genellikle toplumsal konuları işlemiştir.

Bu çalışmada eserin yirmi dokuzuncu bölümü incelenmiştir. Bu bölümün Makale başlıklı 26 beyitten oluşan kısmında; rüşvet konusu işlenmiş, rüşvetin zararları belirtilmiş, rüşvetin devletin yıkılacağına belirtisi olduğu vurgulanmış ve bu işin akibetinin pişmanlık ve üzüntü olduğu belirtilmiştir. Rüşvetin haram olduğu, rüşvet alanın ahiret âleminde yanacağı ihtâr edilmiştir:

*Mâl-ı rüşvet kişiye oldı harâm
Lekedür câme-i devletde müdâm*

*Rüşvet altunun alup dünyâda
Yanma ol âteş ile 'uqbâda*

Rüşvet alan kişinin kendi canına derd ve elem vereceği, doğru istikâmette yürümenin insanı mutlu edeceği (o kişinin gülen kişi olacağı), rüşvetin ise insana elem ve bezginlik (mahzunluk) vereceği öğütlenmiştir:

*Rüşvet almağıla her şüm-ka dem
Kendü cânına virür derd ü elem*

*İstikâmetle yûri handân ol
Elem ü rüşvet ile olma melûl*

Şair bu bölümde sadece rüşvetin zararlarını belirtmekle kalmamış; kanaat sahibi olmak için doğru, namuslu ve hak yolda olmak gerektiğini de telkin etmiştir:

*Müsrifüñ olmayıcak inşâfı
Sebeb-i rüşvet olur işrâfı*

*Kimde kim ola kanâ'atden eşer
Müstakîm olmağı icâb eyler*

Şair ayrıca rüşvetle birlikte şehvet, kibir ve gazab'ın devletin de yok oluşuna sebep olduğunu, akıllı kişinin idrâk sahibi olup bu nasihatlarına boyun eğmesi gerektiğini belirtmektedir:

*Şehvet-i rüşvetile kibr ü gâzab
Manşibuñ oldı zevâline sebeb*

*Şol ki idrâki olup 'âkildür
Bu naşihatlaruma kâ'ildür*

Bu nasihatlerinden sonra şair, nasıl ki taşın rüzgar ile yumaşamayacağı gibi hayvan olana da sözün tesir etmeyeceğini belirterek, rüşvet ehline lânet okuyup;

*Şol ki hayvân ola söz itmez eşer
Bâdıla nerm ola mı cism-i hâcer*

Rüşvet ehline idüp nefrîni

¹⁹ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990, s. 262.

Diñle bu kışşa-i Naşre'd-dini

sözleriyle “Hikâyet” başlığı altında, aşağıda tam metnini verdiğimiz Nasrettin Hoca fıkrası nazmedilmiştir. Bu fıkrada Nasrettin Hoca'nın rüşvetçi bir kadıya içi toprak dolu testinin ağzına bal koyarak, haksız “hüccet” yazmasını sağlaması ve daha sonra kadının bunu fark ederek “hüccetini” değiştirmeye çalışması anlatılmaktadır. Bu fıkranın sonunda şair nasihatlarına devam şöyle etmektedir:

*Ol harâmı yimeyüp nite ki mâr
Kaşki toprak ideydün iftâr*

*Çabarup destî gibi ey bed-hû
Kendüñi kıılma harâmıla tolu*

*‘Akdur gerçi ‘imâmeñ amma
İçün ol destî gibi oldı kara*

*Ne revâdur bu ki bu sûretile
Çalb-i arâyış ola rüşvetile*

*Besleme hân-ı harâmıla tenün
Destî gibi ötesi yoçdur anuñ*

Şair sûreti sîretine uymayan, hem riyâkâr hem de rüşvetçi olan kadının düştüğü zelil durumu şöyle tasvir ederek hikayesini tamamlamıştır:

*Destîye döndi o kaçdı cesedi
Şûreti sîrete uymaz ebedî*

*Ağara akçe gibi dideleri
Mağv ola pertev-i nür-ı başarı*

Şimdi bu bölümün tamamının (Makale ve Hikâyet) metnini sunuyoruz:

II. METİN²⁰

(66.b.) *Yirmi dokuzuncı makâle müdâvemet-i rüşvet-i ‘alâmet-i zevâl-i devlet olup nihâyeti fezâhat ü kabâhat ‘âkıbeti nedâmet ü melâlet olduğın bildürür.*²¹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Mâl-ı rüşvet kişiye oldı harâm
Lekedür câme-i devletde müdâm

Rüşvet altunun alup dünyâda
Yanma ol âteş ile ‘uqbâda

Ne revâdur ki seni ol âteş
Muğtarib ide zen-i hâmile-veş

Ne revâdur buña ma'yüb olasın
Bir alay kimseye mağlûb olasın

²⁰ Bu metin Gencine-i Râz mesnevisinin içinde yer almaktadır. Yazma halinde bulunan bu eserin, Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi 1124 numaralı nüshası esas alınmış; varak numaraları eserin tamamı dikkate alınarak, beyit numaraları ise; bu bölüm dikkate alınarak belirtilmiştir. Eserin tamamı için bkz. Bekir Çınar, *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.

²¹ *Yirmi dokuzuncu makale devletin yıkılacağıının işareti rüşvet olup neticede pislik ve suç olan bu işin akıbetinin pişmanlık ve üzüntü olduğunu bildirir.*

- 5 Tama^ç u hırs ile şeytâna uyup
Bâtıla meyl idesin Hakkı koyup
İl sözinden irişe seng ü hadeng
Bâb-ı rüşvet gibi gönülün ola teng
Gelmeye başuña hayr u hasenât
Virmeye mâluña Tañrı berekât
Menba^ç -ı havf u hirâsân olasın
Düzd-i bi-müzdile yeksân olasın
Rüşvet alduğunu gün gibi bilüp
Halk içinde kulağına ańılup
- 10 Saña egrilügile bir bed-nâm
İde kâşuñ gibi âheste kelâm
Ol seni cânib-i Hakkdan alıkor
Zurefâ kâğıdı ardından oğur
Kise-i rüşvete olma nigerân
Seni mesmûm ide şâyed o yılan
‘Aşk ile rüşvet ü fışk-ı kallâş
Olur elbette cihân halkına fâş
Rüşvet almağıla her şüm-ka-dem
Kendü cânına virür derd ü elem
- 15 İstikâmetle yüri handân ol
Elem ü rüşvet ile olma melûl
Âdeme mücib-i nekbetdür ol
Kişiyе bâ^ç iş-i hacletdür ol
Müsrifüñ olmayıcak inşâfı
Sebeb-i rüşvet olur işrâfı
- 67.a Kimde kim ola kanâ^ç atden eşer
Müstaķim olmağı icâb eyler
İstikâmet ider imânı mezid
Oldı dünyâda vü ‘uqbâda müfid
- 20 Böyledür böyle hemişe ‘âdet
Olamaz ehl-i hıyânet râhat
Gündüzi havf u siyâsetle geçer
Gecesi derd ü kaşâvetle geçer
Sehvile korqulu yola gitme
Kendüni illere mağlûb itme
Şehvet-i rüşvete kibr ü gâzab
Manşibuñ oldı zevâline sebeb
Şol ki idrâki olup ‘âķildür
Bu naşihatlaruma kâ’ildür
- 25 Şol ki hayvân ola söz itmez eşer
Bâdıla nerm ola mı cism-i hacer
Rüşvet ehline idüp nefrini
Diñle bu kışşa-i Naşre’d-dini

Hikâyet

- Var idi Konyada bir kâdı-i şüm
İrtişâ vü tama' ile mezmûm
Aña her kim ki vireydi rüşvet
Muhteżâsınca yazardı huccet
Hâce-i devr-i zamân Naşre'd-dîn
Eyledi kâdıya bir hîle hemîn
- 30 Koydu bir destiye vâfir toprak
Kâdıyı aldatdı ol sâlik-i Hâk
Bir kaşık bal koyup ağızına hemân
Toprağı eyledi destide nihân
Hâceti olmuşıdı bir huccet
Kâdıya destiyi virdi rüşvet
Hürmet itdi aña kâdı turdı
Rüşveti gördi şafâlar sürdi
Kalemin aldı eline kâdı
Hucceti yazmağa oldu râzı
- 35 Eyledi sa'y-ı belîği ikdâm
Hucceti eyledi yanında tamâm
Hucceti virdi idüp kaţ'-ı nizâ'
Kâdıya eyledi ol dağı vedâ'
Yimege başladı kâdı 'aseli
Toprağa irdi kazâ ile eli
Kâdıya oldu kazıyye ma'lûm
Göñline kibr ü gâżab itdi hücûm
Gördi anı nitekim ehl-i riyâ
Zâhiri bâtına uymaz kaţ'â
- 40 Destiyi hışmıla ol kâdı-ı mest
Kalb-i 'uşşâk gibi kıldı şikest
Kâdı bir hîle vü tezvîr itdi
Hucceti almağa tedbîr itdi
Eyleyüp dilde nihânı kîne
Didi yârıdası Naşre'd-dîne
Getür ol hucceti kim yañlışı var
Bir dağısını yazayın tekrâr
Yañlış olunca keşide huccet
Kendü da'vâsına virmez şûret
- 45 Diñleyince bu sözi Naşre'd-dîn
Didi kâdıya laţifeyle hemîn
Huccetüñ cümle şahîh ey nâdân
Var ise destidürür yañlış olan
Ol harâmı yimeyüp nite ki mâr
Kâşki toprak ideydüñ iftâr

- 50 Kabarup destî gibi ey bed-ḥû
 Kendüñi kıılma ḥarāmıla tolu
 ‘ Akdur gerçi ‘ imāmeñ amma
 İçüñ ol destî gibi oldı ḳara
 Ne revādur bu ki bu şüretile
 Ḳalb-i arāyış ola rüşvetile
 Besleme ḥān-ı ḥarāmıla tenüñ
 Destî gibi ötesi yoḳdur anuñ
 Rüşvetile dirilen aḥmaḳdur
 Anı bilmez ki şoñı topraḳdur
 Veh ki bu fi'l-i harām u bed-kār
 Göñliñüñ āyinesin itdi ḡubār
 68.a. Ḳaldı bu veḥile ta‘zîr-i lisān
 Ḳādıya ḥaddini bildürdi hemān
 55 Destiye döndi o ḳādı cesedi
 Şüreti sîrete uymaz ebedî
 Ey viren dîde-i ḡam-dîdeye nūr
 Vay kıılan luḡfıla cānı mesrūr
 Rüşvet alan kişiyi eyle ḥacil
 Māl-ı rüşvet gibi nā-peydā kııl
 Aḡara aḳçe gibi dîdeleri
 Maḥv ola pertev-i nūr-ı başarı

IV. SONUÇ

XVI. yüzyıl her sahada olduğu gibi mesnevî sahasında da bir altın çağdır. Dilde, hayalde, tefekkürde, inanışta bu kemale eriş, elbette ki devrin muvaffak şairlerinde görülen hususiyetlerdir.

Yahya Bey ve eserleri, orijinal karakterleri ve bilhassa Hayâlî Bey ile sürtüşmeleri dolayısıyla devrinde çok ilgi görmüş, edebiyat çevrelerinde adı daima anılmış bir şairdir. Devrinde bu kadar alâka görmüş olmasına rağmen Yahya Bey hakkında lâıyk olduğu kadar bahsedilmemektedir.

Mesnevîlerinde yüksek kültür, tasavvuf, hikmet ve tefekkür yüklü olan Yahya Bey, yer yer çok sade Türkçe kullanmıştır. İstanbul Türkçesini çok iyi öğrenen Yahya Bey, mesnevîlerde olduğu kadar, gazel ve kasidelerinde de “mahallî” çizgilere fazlaca yer vermiştir.²² Gencine-i Râz, yer yer çok sade ve halk diline yakın bir lisanla yazılmıştır. Onun dili, devrin şiir anlayışındaki mükemmelliğe ulaşan söyleyiş tarzına uygundur. Eski Anadolu Türkçesinin bütün ses bilgisi, yapı bilgisi ve sözdizimi özelliklerini taşımaktadır.

Devrin Fuzûlî'den sonra en kudretli mesnevî şairi olarak telakki edebileceğimiz Yahya Bey, deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanması bakımından yerlileşme akımının Necâtî ile birlikte çekirdeğini attığı söylenebilir. “Yahya Bey XVI. yüzyılın özelliğine uyarak şiirde sade bir dil kullanmış, Divan’ının son tertibinde şiirlerindeki bazı kelimeleri sadeleştirmiştir”²³. O Divan’ındaki şiirlerinde kullandığı atasözünü, deyim ve halk söyleyişleri ile yerli çizgilere eğilmiş, mesnevîlerinde ise genellikle toplumsal konuları işlemiştir.

²² Faruk Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 262.

²³ Cemâl Kurnaz, *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.114.

Divan şairlerinin kullandığı lisan ve mevzular hakkında; “lisan halkın lisanından bambaşka olduğu gibi, vezin ve mevzu da halk ile hiç temas etmeyecek kadar ayrıdır... Şairler içinde yaşadıkları muhit ile mensup oldukları milletle o kadar az alakadardır ki mahallî bir renge, millî bir hususiyete uzun uzun araştırdıktan sonra tesadüf olunabilir”²⁴ şeklindeki genel hükümlerin en azından her şair ve her edebî tür ve şekil için mutlak geçerli kabul edilmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü bu Makale ve Hikâyedeki mevzu ve kullanılan dil yerli özellikler taşımaktadır.

Taşlıcalı Yahya'nın sadece Gencine-i Râz mesnevîsindeki bu makale ve hikâye bile bize, bu yüzyılda Divan şiirinin hangi noktalara kadar yükseldiğini, bir çok Divan şairinin yerli malzemelerden istifade ettiğini ve Nasrettin Hoca'nın yüzyılın en usta mesnevîcileri üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Alp, Ali Rıza, vd., *Büyük Osmanlı Lügati*, 4 cilt, İstanbul 1958.
AYAN, Hüseyin, “Türk Edebiyatında Hamseler”, *Atatürk Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S. 10, Erzurum 1983.
AYNUR, Hatice, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları Tezler Yayınlar Haberler*, İstanbul 2005.
BANARLI, Nihat Sami; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB bas. c.1., İstanbul, 1987.
Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih 757,121 yk.124 a.
Bursalı Mehmed Tahir, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, *Osmanlı Müellifleri, Bizim Büro Basımevi*, c.II., Ankara 2000.
Büyük Türk Klasikleri, c.III-IV, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986.
CANIM, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ (İnceleme Metin)*, AKMB Yay. Ankara 2000.
ÇAVUŞOĞLU, Mehmet: *Yahya Bey ve Divanından Örnekler*, İstanbul, 1993.
-----, *Yahya-Divân*, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1977.
-----, “Yahya Bey”, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., c.XII/2, İstanbul 1974.
ÇINAR, Bekir, *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.
DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1992.
DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, Ün.Basımevi, 1983.
-----, *Süheyl ü Nevbahar*, AKM Yay., Ankara 1991.
Fâ’izî, *Zübdetü’l Eş’ar*, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa 1877, 148 yk.
Hasan Çelebi, *Tezkire* (Yay. İbrahim Kutluk), 2 cilt, Ankara 1978-1981, s. 1077.
İSEN, Mustafa, *Kühü’l Ahbar’ın Tezkire Kısmı*, AKM Yay., Ankara 1994.
KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Hayat ve Edebiyat”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Haz. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul 1999.
KURNAZ, Cemâl, *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
Latîfî, *Latîfî Tezkiresi*, Haz. Mustafa İsen, KB Yay., Ankara 1990.
LEVENT, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1988.
MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. (trhs.)
PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1989.
Riyâzî, *Tezkire*, Nuruosmaniye Ktp. 3724, 148 yk. 476.
Sehi, *Heşt Behişt*, (Yay. Mustafa İsen), Sehi Bey Tezkiresi, İstanbul 1980.

²⁴ M. Fuad Köprülü, “Hayat ve Edebiyat”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Haz. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul 1999, s.64.

- SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ankara 2005.
- Şemseddin Sâmi, *Kamûs-ı Türkî*, Enderun Yay. İstanbul 1989.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, Dergah Yay., İstanbul 1981.
- UNAT, Faik Reşat, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK, Yay., Ankara 1988.
- ÜNVER, İsmail, *Türk Dili Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK Bas., Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.
- ÜNVER, İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, c. XI., S.1, Ankara 1993.